

Місто страшної ночі

Редьярд Кіплінг

Новела

Переклад: Юрій Лісняк

Густа, волога спека, що ніби ковдрою вкривала лице землі, відразу вбивала всяку надію заснути. Спеці помагали ще й цикади, а цикадам — шакаляче виття. Несила було сидіти тихо в темному, порожньому лункому домі й слухати, як панкха[1] молотить мертво повітря. Отож годині о десятій я поставив свою палицю на землі посеред садка, щоб побачити, в який бік вона впаде. Вона показала просто на осяяну місяцем дорогу до Міста Страшної Ночі. Упавши, палиця сполохала зайця. Він вискочив з нори й чкурнув до занедбаного магометанського кладовища, де, безжально оголені липневими дощами, перламутрово білили на поритій дощовими потоками землі черепи без щелеп та маслакуваті гомілки. Розпечене повітря й важка земля навіть мерців вигнали нагору шукати прохолоди. Заець пострибав далі, цікаво понюхав закурений черепок із світильника і зник у тіні тамарискового гайка.

Хатина плетільника мат, притулена під індуським храмом, була повна сонних людей, що лежали, мов трупи в саванах. А вгорі сяяло некліпне око місяця. Темрява дає бодай ілюзію прохолоди. Важко переконати себе, ніби оця повільно світла, що ллється згори, не тепла. Хай, думалось, вона не така гаряча, як сонце, а все ж гнітюче тепла, і вона нагріває важке повітря дужче, ніж можна витерпіти. Рівна, мов штаба лискучої криці, простягалась дорога до Міста Страшної Ночі, й по обидва боки її лежали на постелях тіла, скорчені в щонайхімерніших позах, — сто сімдесят людських тіл. Деякі — вгорнені в біле, з позав'язуваними ротами; а ті оголені й чорні, мов ебенове дерево, при яскравому місяці; а одне — воно лежало горілиць із роззявленим ротом, віддалік від решти — сріблясто-біле й попелясто-сіре. "Один сонний — прокажений; решта — потомлені кулі, служники, дрібні крамарі та візники з сусідньої стоянки. Місце дії — головний в'їзд до міста Лахора, час — душна серпнева ніч". Ото й усе, що можна було там побачити, однак далеко не все, що можна було вбачити. Чари місячні були повсюди, і цілий світ страхітливо змінився. Довга шеренга оголених мертвяків із застиглою срібною статуєю на одному кінці не дуже тішила погляд. У ній були самі чоловіки. Отже, жінки мусять спати у душних валькованих хатинах? Жалісний дитячий плач із низької глиняної покрівлі відповів на те запитання. Де діти, там повинні бути й матері, щоб глядіти їх. Як же лишати малих без догляду в таку спекотну ніч? Ось над стінкою, що обгороджує покрівлю, виткнулася кругла чорнява голівка, тоді через стінку перекинулася тонесенька, аж за серце бере, ніжка й потяглась до ринви. Тоді різко дзенькнули скляні обручки, над стінкою на мить показала жіноча рука, обвила худеньку шийку і потягла хлоп'я, хоч воно кричало й опиналося, назад у постіль. Тонкий, пронизливий дитячий вереск завмер у густому повітрі майже враз, бо навіть дітям цієї землі занадто жарко, щоб плакати.

Знову тіла; знову відтинки залитої місяцем білої дороги; ось рядком на узбіччі сонні верблюди; он мелькають прудкі шакали; он сплять просто в збруї візницькі конячки; далі сільські гарби блискають на місяці головками мідних цвяхів, і знов людські тіла. Повсюди, де лиш є хоч трохи тіні, — чи під хлібною гарбою з задертим дишлем, чи під деревом, чи під колодою, чи під кушем бамбуку або порістю комишу,—земля встелена ними. Лежать хто як: ті ницьма на голій землі, уткнувши обличчя в сплетені руки; ті — простягнувши їх і зчепивши пальці на голові; ті — скорчені клубком по-собачому; ті — звиснувши з гарб, паче порожні мішки; а ті — увіткнувшись у коліна лобом. Усіх заливає різке місячне світло. Було б якось легше, якби хоч вони хропли, але вони не хропуть, і подібність їхню до трупів порушує тільки одне: худючі собаки, принохавшись, відбігають геть. То там, то там на батьковій постелі лежить і малесеньке дитинча, завжди обвите дбайливою рукою. Але здебільшого діти сплять з матерями на покрівлях: чи далеко до лиха, коли стільки отих рудих, білозубих бездомних псів тиняється довкола!

Задушливо гарячий повів із пащі Делійської брами трохи не вбив у мені відвагу входити в таку годину до Міста Страшної Ночі. В ньому змішалися всі смороди, рослинні й тваринні, які лиш можуть напаритись за день і за ніч у обгородженому мурами місті. Проти тієї жароти спека в непорушних бананових та апельсинових гаях поза міським муром видається прохолодою. Змилуйся, боже, цієї ночі над усіма недужими та малими дітками в місті! Високі стіни будинків ще й досі випромінюють лютий жар, а з темних завулків пашить смородом, спроможним, здавалось би, отруїти буйвола. Одначе буйволам байдуже. Ось черідка їх неквапно простує порожньою головною вулицею; часом вони спиняються, тикаються м'ясистими мордами в зачинені віконниці зернових крамниць і сопуть, наче кити.

Далі — тиша. Тиша, повна нічних звуків великого міста. Ледь-ледь чутно — саме ледь-ледь — бренькіт якихось струн. Високо вгорі хтось розчиняє вікно, і стук рами відлунює на порожній вулиці. На одній покрівлі розпалено хукку; в ній булькоче вода, й тихо гомонять чоловічі голоси. Трохи далі чути вже виразнішу розмову. Між розсувними віконницями крамниці світиться щілина. В крамниці сидить між паками вибивного ситцю купець із щетинястою бородою і втомленими очима й підбиває рахунки в книзі. Біля нього ще три вгорнені в біле постаті, що час від часу кидають слово. Купець занесе щось у книгу, тоді щось скаже, тоді рукою втре спітніле чоло. Спека на вузькій вулиці жахлива. А в крамницях вона, мабуть, і зовсім нестерпна. Однак робота не спиняється: запис, горлове буркання й рух піднятої руки повторюються з точністю годинникового механізму.

Навпоперек вулиці, що веде до мечеті Вазір-Хана, лежить сонний поліцай без тюрбана па голові. Пасмо місячного світла падає йому на лоб і очі, але він і не ворухнеться. Вже близько північ, а спека начебто ще більшає. Майданчик перед мечеттю весь укритий тілами, і доводиться йти обережно, щоб ні на кого не наступити. Місячне світло посмугувало високий, оздоблений барвистим візерунком фасад мечеті широкими скісними смугами, і кожен сонний голуб у ніші чи закуточку стіни відкидає

куцу, тупу тінь. Закутані в біле привиди зводяться мляво зі своїх сінників і пливуть у темні глибини будівлі. Чи не можна зійти на вершок великого мінарета й поглянути на місто звідти? В усякому разі, спробувати варт: може, двері на сходи не замкнено. Авжеж, не замкнено; але на порозі лежить у глибокому сні воротар, звернувши обличчя до місяця. Зачувши мою ходу, з його тюрбана вискакує пацюк. Воротар буркає, розплющує на хвильку очі, перевертається й знов засинає.

В чорних, як смола, лискучих стінах гвинтових сходів згромадилась уся спека доброго десятка палючих індійських літ. На півдорозі натикаюсь на щось живе, тепле, в пір'ї; воно хропе. Приступка за приступкою воно втікав від мене, лопочучи крильми, а нагорі виявляється жовтооким, сердитим шулікою. Десятки тих шулік сплять на цьому й на інших мінаретах і нижче, на банях мечетей. На такій височині вже чути ледь-ледь прохолодний чи бодай не такий гарячий вітрець; освіжені ним, гляньмо ж на Місто Страшної Ночі.

Картина для олівця Доре! Тема для пера Золя — оце видовище сну тисяч людей у місячному світлі й тінях. Усі покрівлі встелено чоловіками, жінками, дітьми, і повітря сповнене невиразного шелесту. У Місті Страшної Ночі не знають спокою, та це й не диво. Диво те, що вони ще можуть хоч якось дихати. Коли пильно вдивлятись у те лежбище, можна побачити, що воно майже таке неспокійне, як і денний на товп. Тільки рух у ньому не такий помітний. Всюди, де падає яскраве світло, видно, що сонні перевертаються з боку на бік, зсовують постелі, знов поправляють їх. І в схожих на провалля подвір'ях такий самий рух.

Безжальний місяць виставляє все те на очі. Він показує й рівнину довкола міста, і вузьку, з долоною, смужечку Раві[2] ген за мурами. Показує врешті сплеск блискучого срібла на даху майже під самим мінаретом. Якийсь сердега встав вилити глек води на своє змучене спекою тіло, і до мого вуха долітає ледь чутний хлюпіт. Ще дві чи три душі в далеких закутках Міста Страшної Ночі наслідують його приклад, і вода блискає, мов сигнали геліографа. На лице місяця набігає хмаринка, і все місто з його жителями, тільки-но виразно вималюване чорним по білому, темнішає — видно лише чорні плями по ще чорнішому тлі. Та невпинний рух триває — зітхання великого міста, подоланого спекою, і людей, що марно шукають спочинку. То тільки жінки з простішого люду сплять на покрівлях. А яка ж має бути мука в заґратованих зананах[3], де ще блимають декілька світильників? На подвір'ї внизу чути чийось ходу. То муедзин — ревний слуга божий; але й йому слід би ще годину тому бути тут, нагадати правовірним, що молитва краща за сон — той сон, який не хоче зійти на місто.

Хвилинку помарудившись перед дверима одного мінарета, муедзин зникає в ньому, а незабаром якесь немов бугаяче ревіння — чудовий, громовий бас — сповіщає, що він зійшов на верх мінарета. Певне, поклик його чути аж до берега змілілої Раві! Навіть здалеку, через широке подвір'я він приголомшує. Хмаринка пропливла, і муедзин вимальовується чорним силуетом па тлі неба. Вуха він затулив руками, і широкі груди його здіймаються й опадають — набравши повітря, він вигукує: "Аллах-о-акбар!"[4]; тоді замовкає, щоб другий муедзин десь у напрямі Золотої брами підхопив той поклик:

"Аллах-о-акбар!" Іще й ще, всього чотири рази; і вже з десяток людей попідводилися з ліжок. "Свідчу, що нема бога, окрім бога!" Який чудесний то клич — це оповіщення віри, що опівночі десятками підіймає людей з ліжок! І ще раз громом лунають ті самі слова, і муедзин аж сам стрясається від моці свого голосу; а потім нічне повітря починає густо новим перегуком: "І Магомет пророк його!" Здається, наче муедзин кидає виклики далекому обрієві, де грають спалахи літніх блискавиць, як помахи голого меча. Всі муедзини в місті кричать на повний голос, і люди на дахах потроху зводяться та стають навколішки молитися. По довгій паузі лунає останній поклик: "Ля іллаха іль Аллах!"[5] — а потім знов спадає тиша, як пресувальна баба на паку бавовни.

Муедзин помацки спускається темними сходами і бурчить собі в бороду. Поминає вхідну арку й зникає. І на Місто Страшної Ночі налягає душне безгоміння. Шуліки на мінареті знов засинають і хропуть ще гучніш, гарячий вітрець то налітає, то ліниво стихає, а місяць сповзає вниз, до обрію. Спершися ліктями на парапет вежі, можна до самого ранку споглядати цей мордований спекою людський мурашник і чудувати ся: "Як вони живуть там унизу? Про що думають? Коли вони пробудяться?" Знов чути плюскіт води з глеків, і тихе рипіння ліжок, пересовуваних у тінь чи на світло, і одноманітний бренькіт струн, притишений далечиною до жалібного стогону, а потім один раз тихе бурчання далекого грому. На подвір'ї мечеті воротар, що лежав на порозі мінарета, коли я заходив, ураз схоплюється, як несамовитий, здіймає над головою руки, щось белькоче і знов падає навзнаки. Приспаний хропінням шулік — вони хропуть, немов пересичені люди, — я западаю в неспокійну дрімоту, усвідомлюючи крізь неї, що вже минула третя година і що повітря ледь-ледь — тільки ледь-ледь — похолоднішало. Місто вже зовсім затихло, чутно тільки любовну пісню якогось бездомного пса. Ніде нічого, крім важкого, мертвого сну.

Потім настає неначе кілька тижнів темряви. Бо місяць зайшов. Навіть собаки стихли, і я чекаю, коли замріє на сході світанок, щоб тоді вертатися додому. Знов унизу човгають чийсь ноги. Настав час уранішнього заклику, і моя нічна прогулянка скінчилась. "Аллах-о-акбар! Аллах-о-акбар!" Небо на сході сіріє, а тоді шафраново жовтіє; налітає передсвітній вітер, немовби муедзин викликав його, і Місто Страшної Ночі, як одна душа, підводиться зі свого ложа та звертає лице до прийдешнього дня. Разом із життям до міста вертаються й звуки. Зразу тихий шепіт, тоді басовитий стугін: згадайте, що вся людність на дахах. З повіками, обтяженими сном, я спускаюся з мінарета в подвір'ячко, тоді виходжу на майдан, де розбуджені вже попідводилися, поприбирали постелі і смакують дим першої вранішньої хукки. Недовга про холода минулася, знов жарко, як і було.

— Може, сахіб, з ласки своєї, трохи оступиться?

Що це? В ранковій півсутіні кілька чоловіків щось несуть на плечах, і я відступаю їм з дороги. То несуть спалювати мертву жінку, і хтось поруч мене каже:

— Вмерла опівночі від спеки.

Отже, це не тільки місто Ночі, а й місто Смерті.

Примітки

- [1] Панкха — велике підвішене віяло.
- [2] Раві — річка, на якій стоїть місто Лахор.
- [3] Занана — жіноча половина дому.
- [4] Аллах-о-акбар! — Аллах великий!
- [5] Ля іллаха іль Аллах! — побожний вигук у магометан.